

Het Joods Trilemma als bestuurlijk kader

Het rapport *Gevangen in Vrijheden* van de Taskforce Antisemitismebestrijding moet worden begrepen binnen een discursief en institutioneel kader waarin drie elementen systematisch met elkaar zijn verknoopt: Joodse identiteit, zionistische staatsideologie en antisemitisme als vijandcategorie. Deze drie elementen functioneren niet als afzonderlijke domeinen, maar vormen een gesloten triade. In mijn werk heb ik dit aangeduid als het *Joods Trilemma*. In wat volgt fungeert dit trilemma als analytisch kader voor de bestuurlijke en institutionele processen die in het rapport zichtbaar worden. Elders heb ik laten zien hoe het Joods Trilemma het hart vormt van rechtse cultuur- en identiteitspolitiek in Europa, Israël en de VS, om links en pro-Palestijns verzet onschadelijk te maken.

Het Joods Trilemma functioneert als een wederzijds afdwingend systeem. Joodse identiteit wordt politiek gezekerd via de staat Israël; de staat Israël wordt moreel gelegitimeerd via de permanente dreiging van antisemitisme; antisemitisme krijgt zijn centrale positie doordat het structureel wordt gekoppeld aan kritiek op diezelfde staat. Elk element ontleent zijn bestaansrecht aan de andere twee. Geen van de drie kan binnen dit systeem worden losgekoppeld zonder dat het geheel instabiel wordt. Hierdoor ontstaat een structurele gijzeling van betekenis en legitimiteit. Wie zich beroept op Joodse identiteit wordt impliciet in relatie tot Israël geplaatst; wie Israël bekritiseert raakt automatisch het veld van antisemitisme of wordt verdacht als joodse verrader; wie antisemitisme benoemt legitimeert opnieuw de politieke uitzonderingspositie van Israël. Het trilemma produceert zo een discursief en institutioneel veld waarin elke positie vooraf is gepositioneerd. Er bestaat geen buiten het Joods Trilemma.

Het rapport *Gevangen in Vrijheden* reproduceert deze structuur expliciet in zijn begripsafbakening van antisemitisme, zionisme en antizionisme. Antizionisme wordt daarbij niet behandeld als autonome politieke positie, maar als potentiële schakel in vijandigheid. Daarmee wordt kritiek op staatsmacht vooraf ingebed in het vijandsveld van het trilemma. Deze verknoping bepaalt vervolgens de interpretatie van protest en conflict. Gaza-gerelateerde demonstraties verschijnen niet primair als politieke uitingen gericht op internationaal recht, bezetting of oorlogsmisdaden, maar als potentiële verstoringen van identitaire veiligheid. Protest wordt zo hergecodeerd van politieke praktijk naar bestuurlijk risico. De inhoud van de demonstraties, zoals Gaza of de zaak bij het Internationaal Gerechtshof, verdwijnt vrijwel volledig uit het rapport. In de plaats daarvan verschijnt de demonstratie als veiligheidsvraagstuk en handhavingskwestie.

Binnen het Joods Trilemma fungeert "de Ander" als noodzakelijke tegenpool: de niet-Joodse, niet-zionistische, kritische actor die als bedreiging wordt gelezen. In het rapport verschijnt deze Ander in de figuur van de pro-Palestijnse student, de activist, de kritische docent. Hun handelen wordt niet inhoudelijk geanalyseerd, maar functioneel gemonitord binnen de discursieve en institutionele vergrendeling van het trilemma. De persoonlijke profielen in het rapport versterken deze structuur. Joodse ervaringen worden ingebed in het identiteitsveld van het trilemma en krijgen epistemische prioriteit. Andere ervaringswerelden, die van Palestijnse studenten, van kritische docenten, van actievoerders, blijven marginaal. Daarmee wordt het morele zwaartepunt van het conflict systematisch verschoven.

Van strafrecht naar bestuursrecht

Een van de meest ingrijpende verschuivingen in het rapport betreft de juridische afbakening. Het rapport erkent dat de meeste leuzen tijdens demonstraties niet strafbaar zijn. In plaats van deze juridische grens te aanvaarden, wordt zij geherformuleerd als ruimte voor bestuurlijk handelen via 'morele grenzen', huisregels en gedragscodes. Dit markeert een verschuiving van strafrecht naar bestuursrecht. Wat niet strafbaar is, kan alsnog worden afgehandeld via toegangsontzegging, verwijdering van de opleiding of ontslag. Het rapport stelt vast dat er 'meer handelingsmogelijkheden zijn dan in eerste instantie werd gedacht', een constatering die de uitbreiding van een normatief regime buiten het strafrecht om signaleert, zonder diens procedurele waarborgen. Het trilemma levert hiervoor de legitimerende structuur. Omdat kritiek op Israël via het trilemma al is gepositioneerd als potentieel antisemitisch, kan zij via bestuursrecht worden gereguleerd zonder dat dit als censuur zichtbaar wordt.

De aanbevelingen in het rapport volgen logisch uit deze architectuur. Versterking van de bestuurlijke vierhoek, structurele politiebinding en monitoring functioneren als instrumenten om het trilemma operationeel te houden. Zij bewaken de grens tussen toelaatbare en verdachte kritiek. Het rapport functioneert daarmee niet als neutrale veiligheidsanalyse, maar als uitvoeringsdocument van een discursief en bestuurlijk regime. Het bewaakt de stabiliteit van een configuratie waarin identiteit, ideologie en vijandbeeld elkaar wederzijds legitimeren.

Conclusie

Het gevolg is een circulair systeem. Antisemitisme wordt gedefinieerd via Israël-gerelateerde criteria, Israël wordt moreel beschermd via antisemitismebestrijding, en kritiek wordt via beide teruggevoerd naar vijandigheid. Het trilemma reproduceert zichzelf.

Binnen dit systeem verliest het begrip antisemitisme, het begrip waar het allemaal om zou draaien, analytische precisie. Het verschuift van historische en sociale categorie naar bestuurlijk instrument. Tegelijk wordt academische vrijheid structureel geconditioneerd door een sfeer van permanente verdenking.

Het probleem van *Gevangen in Vrijheden* is daarmee niet primair politiek of moreel, maar het probleem is structureel van aard. Het rapport bevestigt en versterkt een discursieve, institutionele en normatieve architectuur die open politiek conflict onmogelijk maakt zonder morele sanctie. Zolang het Joods Trilemma niet expliciet wordt onderkend en ontmanteld, zullen beleidsinterventies rond antisemitisme, Israël en universiteiten noodzakelijkerwijs dezelfde repressieve logica blijven volgen.

Johannes Bongers is kunstenaar en is politiek filosofisch actief

12 februari 2026

*booleanworks.nl, technotlogy.com, andsterdam.nl, joodstrilemma.nl,
johannesbongers.nl, sooos.org, nieuweijssel.nl, bosjevanbannink.nl, geelleeg.nl,
pentalemma.com*